

Европейски съд по правата на човека

Манусакис и други срещу Гърция
(Manoussakis and Others v. Greece)

Жалба № 18748/91, Reports 1996-IV

Решение от 26 септември 1996 г.

*(резюме)**

Чл. 9: свобода на изповядване на религията

Правото на свобода на религията, така както е гарантирано от Конвенцията, изключва всякакво правомощие от страна на държавата да преценява дали религиозните убеждения или средствата за изразяване на такива убеждения са легитимни.

Факти по делото

Четиримата жалбоподатели са Свидетели на Йехова и живеят на остров Крит.

На 30 март 1983 г. г-н Манусакис наел помещение в сграда, намираща се в района Гази, Хераклион. В договора се отбелязвало, че помещението ще се използва “за всякакви видове срещи, сватби и пр. на Свидетели на Йехова”.

На 28 юни 1983 г. жалбоподателите подали молба до министъра на образованието и изповеданията за разрешение да използват помещението като място за богослужения. На същата дата те се обърнали към председателя на Районния съвет на Гази с искане да удостовери подписите им под молбата. Председателят отказал да направи това с мотивите, че те не са жители на неговия район и не са му представили документа, носещ подписите им. След намесата на префекта на Хераклион и на представители на изпълнителната и законодателната власт, той все пак извършил заверката на подписите им под нова жалба, подадена на 18 октомври 1983 г.

На 30 юли 1983 г. от енорийската православна църква на Гази уведомили полицейските органи, че Свидетели на Йехова без разрешение използват помещението като място за богослужения. Църковните органи поискали от полицията да направи проверка в помещенията, да предприеме мерки за наказване на отговорните лица и да забрани всякакви по-нататъшни събирания, до получаване на разрешение от министъра.

В периода от 25 ноември 1983 г. до 10 декември 1984 г. жалбоподателите получили пет писма от Министерството на образованието и вероизповеданията, с които ги уведомявали, че все още не е възможно да се вземе решение по техния въпрос, защото не е получена необходимата информация от другите заинтересувани учреждения.

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

На 3 март 1986 г. прокуратурата на Хераклион образувала наказателно производство срещу жалбоподателите по чл. 1 от Закон N 1363/1938 г., в редакцията му след измененията, направени със Закон N 1672/1939 г. Те били обвинени, че са установили и използват място за богослужения, в което се провеждат религиозни срещи и церемонии на последователи на Свидетели на Йехова, без да са получили разрешение от оторизирания църковен орган и от министъра на образованието и изповеданията, което е задължително изискване за изграждането и функционирането на църква на всяко едно вероизповедание.

На 6 октомври 1987 г. Наказателният съд на Хераклион като първа инстанция постановил оправдателна присъда с мотивите, че “при липсата на прозелитистки действия, последователите на всяка вяра са свободни да се срещат, дори и да нямат надлежно разрешение”.

Прокуратурата протестира присъдата и на 15 февруари 1990 г. второинстанционният съд осъдил всеки от обвиняемите на 3 месеца лишаване от свобода, заменяемо с парично наказание от 400 драхми за всеки ден постановено лишаване от свобода и глоба в размер на 20 000 драхми. В мотивите на решението се казвало, че “... подсъдимите са превърнали наетото помещение в място за богослужения, с други думи в малък храм, предназначен да служи като място за отдаване почит на Бог за ограничен кръг от лица, за разлика от публична сграда, в която всеки без разлика е свободен да участва в богослужение. Така, те са установили това място на 30 юли 1983 г. и са предоставили достъп на други хора, по-точно на други Свидетели на Йехова от областта (ограничен кръг хора), без разрешение от оторизирания църковен орган и от Министерството на образованието и изповеданията. В това място те са служили на Бог, чрез действия на молитва и почитане (проповеди, четене на Светото писание, възхвали и молитви), а не са се ограничавали само до провеждането на срещи на последователите и четене на евангелието ...”

Жалбоподателите подали касационна жалба, като твърдели, между другото, че изискването на чл. 1 от Закон N 1363/1938 г. да се получи разрешение за установяване на място за богослужения е в противоречие с чл. 11 и чл. 13 от Конституцията на Гърция и с [чл. 9](#) и [чл. 11](#) от Европейската конвенция. С решението си от 19 март 1991 г. Касационният съд отхвърлил жалбата с мотивите, че “разпоредбите на чл. 1 от Закон № 1363/1938 г. и на Кралския указ от 1939 г. за неговото прилагане не противоречат нито на чл. 11, нито на чл. 13 от Конституцията, защото правото на свобода на богослужение не е неограничено и може да бъде предмет на контрол. Упражняването му е подчинено на някои условия, предвидени в Конституцията и законите.” Тези разпоредби не противоречали и на Европейската конвенция, тъй като т. 2 на чл. 9 позволявал въвеждането със закон на определени ограничения. Въпросните разпоредби, които овластяват министъра на образованието и изповеданията да установи дали горните условия са изпълнени, не били в противоречие нито с Конституцията от 1975 г., нито с чл. 9 от Конвенцията, които не забранявали подобни проучвания. При това, целта на тези проучвания била просто да се установи дали законовите изисквания за даване на разрешение са задоволени. Ако е така, министърът бил длъжен да даде исканото разрешение.

Съгласно особеното мнение на един от членовете на състава, жалбоподателите не можели да бъдат осъдени за наказуемо деяние, тъй като чл. 1 от закона противоречал на чл. 13 от Конституцията.

На 20 септември 1993 г. полицията запечатала наетите от жалбоподателите помещения.

Чл. 1, ал. 1 от Закон N 1363/1938 г., изменен със Закон N 1672/1939 г., гласи: “За изграждането и използването на храмове на която и да е деноминация е необходимо разрешение от оторизирания църковен орган и от Министерството на образованието и изповеданията. Разрешението се дава в срокове и при условия, определени с кралски указ ...”.

Ал. 2 разпорежда, че след публикуване на кралския указ, храмове или други места за богослужение, които са установени или функционират, без да са изпълнени изискванията му, подлежат на затваряне и запечатване от полицията и използването им е забранено, а лицата, които са установили или използват такива места за богослужение, ще се наказват с глоба в размер на 50 000 драхми и с 2 до 6 месеца незаменяемо лишаване от свобода.

Съгласно ал. 3, понятието “храм”, използвано в този закон, означава всякакъв тип сграда, достъпна за широката публика с цел извършване на богослужения.

В свое решение от 1985 г. Касационният съд е постановил, че изразът “място за богослужение” по смисъла на тези разпоредби означава “относително малък храм, установен в частна сграда и предназначен за богослужения пред ограничен кръг лица, за разлика от сграда, отворена за широката публика за участие в богослужения на всеки без разлика”. “Под използване на храм или място за богослужение се разбира извършването на действия, чрез които до храма или мястото за богослужение се предоставя достъп на други лица, с цел да се отдава почит на Бог.”

Чл. 1 от Кралския указ от 1939 г. предвижда, че за построяването и използването на храмове, които не попадат в приложното поле на законодателството относно храмовете и свещениците, принадлежащи към Гръцката православна църква, се изисква молба от поне 50 семейства, живеещи в съседство и на голямо разстояние от храм на същото вероизповедание, като това изискване не се прилага за жители на села или предградия. Молбата първо се адресира до местните църковни органи, след като подписите на молителите са заверени в полицията. Полицията удостоверява и наличието на другите изискуеми условия, като дава и обосновано становище по молбата, преди да я изпрати на министъра, който може да я удовлетвори или да я отхвърли, в зависимост от преценката си дали изграждането или функционирането на нов храм е оправдано и дали са били изпълнени условията на указа.

Що се отнася до изграждането или функционирането на място за богослужение, министърът на образованието и изповеданията проверява дали са налице “съществени основания”, които го налагат. Изискванията и процедурата са опростени.

Правителството е предоставило на Съда серия решения на Върховния административен съд (ВАС), касаещи даването на разрешение за изграждане и използване на храмове или места за богослужения. От тях става ясно, че в някои случаи съдът е отменял решения, с които министърът е отказал разрешение с мотивите, че Свидетели на Йехова като цяло извършват прозелитистки действия или че някои от искащите разрешение са разследвани за прозелитизъм, или защото в близост до предложеното място за богослужения има православна църква, или заради съотношението между православните християни (938) и свидетелите на Йехова (8) в района.

С решение от 1986 г. ВАС е постановил, че изискването подписите да бъдат заверени от съответния общински орган не представлява ограничаване на свободата на религията, гарантирана от Конституцията и от Европейската Конвенция. От друга страна, несъобразяването с това изискване оправдава отказа да се даде разрешение. И накрая, липсата на отговор от министъра след повече от 3 месеца от подаването на молбата представлява неизпълнение от страна на компетентния орган на законното му задължение да се произнесе с решение и се счита за мълчалив отказ, който може да се обжалва по съдебен ред.

Разрешение от местния митрополит се изисква само за изграждането и функционирането на храмове, а не и на други места за богослужения.

С решение от 1969 г., постановено в пленарно заседание, ВАС е приел, че чл. 13 от Конституцията не изключва предварителната проверка от страна на административните органи дали са задоволени изискванията за практикуване на дадена религия. Това обаче е потвърждение с чисто декларативен характер. Разрешението не може да се откаже, когато тези условия са налице, и властите нямат дискреционна власт в тази област. Предварителното разрешение от местния митрополит за изграждане на храм, от своя страна, е само “предварително заключение” на представител на доминиращата религия, запознат с истинското положение на местната религиозна практика. Решението се взема от министъра, който може да пренебрегне оценката на митрополита, ако намери, че тя няма основание в закона. През 1991 г. ВАС е имал случай да потвърди това свое решение, като е постановил, *inter alia*, че “разрешението” на местния митрополит е просто мнение, което не обвързва министъра.

Резюме на решението на Европейския съд

Жалбоподателите са се оплакали пред Комисията от нарушения на чл.чл. 3 и 5, на чл. 14 във връзка с чл. 6, както и на чл.чл. 8, 9, 10 и 11 от Конвенцията. Комисията е обявила жалбата за допустима само по отношение на оплакването по чл. 9 и е приела единодушно, че е налице нарушение на този текст.

I. Предварителни възражения на правителството

На първо място правителството твърди, че жалбоподателите не са изчерпали вътрешноправните средства за защита, тъй като на два пъти са пренебрегнали възможността да обжалват пред ВАС мълчаливия отказ на министъра на образованието и вероизповеданията да им даде исканото разрешение. Липсата на отговор от министъра представлявала мълчалив отказ, който дава основание за жалба пред ВАС за злоупотреба с власт. Сроковете и началният момент за подаването на такава жалба били ясно посочени в съответните разпоредби и следователно били известни на жалбоподателите. Ако те били подали жалба до ВАС, без съмнение щели да получат разрешението и да избегнат осъждането си. Те обаче съзнателно пренебрегнали тази възможност, защото действителната им цел била да оспорят приложимото национално законодателство пред органите по Конвенцията.

Жалбоподателите отбелязват, че дори и да бяха подали жалба на основание злоупотреба с власт, производството по установяването на място за богослужения не би приключило.

“Съдът отбелязва на първо място, че в касационната си жалба жалбоподателите са се позовавали изключително на несъответствието на чл. 1 от Закон № 1363/1938 г., въз основа на който са осъдени, с чл. 9 от Конвенцията и чл. 13 от гръцката конституция. Касационният съд е отхвърлил жалбата, като е приел, че второинстанционният съд правилно е тълкувал и приложил споменатата разпоредба. Следователно няма съмнение, че жалбоподателите са изчерпали вътрешноправните средства за защита, по отношение на осъждането им в наказателното производство. В допълнение, жалбоподателите никога не са се оплаквали, нито пред националните съдилища, нито пред Комисията, от отказа на властите да вземат решение, удовлетворяващо или отхвърлящо молбите им от 28 юни и 18 октомври 1983 г. Министърът на образованието и изповеданията им е отговарял писмено пет пъти, уведомявайки ги, че е в процес на разглеждане на техния случай. Съдът отбелязва, че не е имало нито изрично решение, нито мълчание от страна на властите, което да даде повод срокът за обжалване да започне да тече, и че жалбоподателите са били оставени в състояние на несигурност от 18 октомври 1983 г. насетне.

Съдът напомня, че единствените средства, които чл. 26¹ от Конвенцията изисква да бъдат изчерпани, са тези, които са достъпни, подходящи и са свързани с твърдяното нарушение. Нещо повече, жалбоподател, който се е възползвал от средство, даващо възможност ситуацията, довела до твърдяното нарушение, да бъде поправена директно, а не само косвено, не е длъжен да прибегва до други средства, които са достъпни за него, но чиято ефективност е под въпрос.

Съдът отбелязва, че е възможно жалбоподателите да са имали съмнение относно началния момент на срока, предписан в указа. След подаването на втората молба на 18 октомври 1983 г., министърът е отговорил на 25 ноември 1983 г., т.е. преди изтичането на 3-месечния срок. Властите, следователно, не са бездействали по такъв начин, който да съставлява мълчалив отказ за даване на исканото разрешение.

По-нататък, Съдът счита, че дори и да се предположи, че ВАС би уважил жалбата им, нищо не показва, че те биха получили търсеното разрешение, тъй като властите на практика не винаги са се съобразявали с решенията на ВАС.” Жалбоподателите са дали за пример такова решение. ВАС е отменил решение на министъра на образованието и изповеданията, с което на Свидетели на Йехова се отказва разрешение да ползват място за богослужения, и е върнал делото на съответния орган, за да прецени дали са изпълнени законовите изисквания за даване на разрешение. В отговор на новоподадената молба, придружена с копие от решението на ВАС, министърът отговорил, че “не е в състояние да даде исканото разрешение”.

“При тези обстоятелства, жалба до съда срещу твърдения мълчалив отказ на властите не може да се разглежда като ефективно средство. Тъй като жалбоподателите са изчерпали вътрешноправните средства за защита, възражението следва да бъде отхвърлено.”

II. Твърдяното нарушение на чл. 9

Жалбоподателите твърдят, че осъждането им от Наказателния съд на Хераклион като апелативна инстанция е нарушило чл. 9 от Конвенцията.

¹ След влизане в сила на протокол N 11 - [чл. 34](#)

А. Имало ли е намеса

“Не се спори по валидността на договора, сключен от жалбоподателите на 30 март 1983 г. Следователно, осъждането им за използване на въпросните помещения без предварителното разрешение, изисквано от Закон № 1363/1938 г., представлява намеса в упражняването на “свободата им ... да изповядват [своята] религия ..., чрез богослужение ... и ритуали”. Такава намеса е в нарушение на чл. 9, освен ако е била “предвидена от закона”, преследвала е една или повече от законните цели, споменати в т. 2, и е била “необходима в едно демократично общество” за постигането на такава цел или цели.

Б. Оправданост на намесата

1. “Предвидена в закона”

Тезата на жалбоподателите е, че Закон № 1363/1938 г. и указът за неговото прилагане от 1939 г. формулират една обща и постоянна забрана за установяването на църква или място за богослужение на всяка религия (законът използва понятието “вяра”), освен православната. Те твърдят, че тази забрана може да бъде вдигната само с официално решение или специална дискреционна мярка. По тяхно мнение, тази дискреция несъмнено произтича от чл. 1 на Закона, който предоставя на правителството властта да даде или да откаже разрешение, или да запази мълчание, в отговор на надлежно подадена молба, без да поставя ограничения по отношение на времето или да въвежда някакво изискване по същество. Жалбоподателите твърдят, че закон, който подчинява практикуването на дадена религия на предварително разрешение, чиято липса води до наказателна отговорност, представлява “възпрепятстване” на тази религия и не може да се приеме за закон, предназначен да защити свободата на религия по смисъла на чл. 13 от Конституцията. Що се отнася до свободата на религията и богослуженията, Конституцията претендирала да е по-защитаваща, или поне не по-малко защитаваща от Конвенцията, защото единствените основания, на които позволявала ограничаване на практикуването на всяка “известна религия”, били “общественият ред” и “общественият морал”.

В допълнение, жалбоподателите изтъкват необичайния за гръцкото публично и административно право характер на въведената със Закон № 1363/1938 г. процедура за изграждането или функционирането на място за богослужение. Това било единствената процедура, по отношение на която е предвидена намеса на два органа – административен и църковен. Те критикуват начина, по който ВАС тълкува този закон (...), както и важността, която придава на съобразяването с предписаните от Указа от 1939 г. условия за подаване на молбата за разрешение в надлежна форма, с целия инквизиторски процес, произтичащ от тези условия, и при всичката трудност да се получи такова разрешение. Формулировката на този указ предоставяла множество различни дискреционни правомощия, всяко от които би било достатъчно основание за отрицателен отговор на молбата.

Съдът отбелязва, че оплакванията на жалбоподателите са насочени не толкова към отношението, на което самите те са били жертви, колкото към общата политика на обструкции, следвана по отношение на Свидетели на Йехова,

когато те поискат да установят църква или място за богослужения. Следователно, по същество те оспорват разпоредбите на приложимото вътрешно право.

Съдът обаче не смята, че в случая е необходимо да се произнесе по въпроса дали въпросната намеса е била “предвидена в закон”, защото във всички случаи тя е в несъответствие с чл. 9 от Конвенцията на друго основание.”

2. Законна цел

“Според правителството, наложеното на жалбоподателите наказание е имало за цел да се защитят общественият ред и правата и свободите на другите. На първо място, въпреки че понятието обществен ред имало белези, общи за демократичните държави в Европа, неговото съдържание варирало в зависимост от националните особености. В Гърция практически цялото население изповядвало православната християнска вяра, която била тясно свързана с важни моменти в историята на гръцката нация. Православната църква била запазила живо националното съзнание и гръцкия патриотизъм през периодите на чужда окупация. На второ място, различни секти се стремели да представят своите идеи и доктрини, използвайки всички видове “незаконни и нечестни” средства. Намесата на държавата, за да регулира тази област, с цел да защити лицата, чиито права и свободи са засегнати от действията на общественноопасни секти, била задължителна за поддържането на обществения ред на гръцка територия.

Както и жалбоподателите, Съдът признава, че държавите са оправомощени да проверяват дали едно движение или сдружение извършва дейности, привидно насочени към постигане на религиозни цели, които са вредни за населението. Въпреки това, той напомня, че Свидетели на Йехова отговарят на определението за “известна религия”, дадено от гръцкото право (вж. решението от 25.05.1993 г. по делото [Коккинакис с/у Гърция](#)², А.260-А, стр. 15, § 23). Нещо повече, това не се отрича и от правителството. Все пак, като взема предвид обстоятелствата по делото и като застава на същото мнение като Комисията, Съдът счита, че оспорваната мярка преследва законна цел по смисъла на чл. 9, т. 2 от Конвенцията, а именно защитата на обществения ред.”

3. “Необходими в едно демократично общество”

“Основният акцент в оплакването на жалбоподателите е, че ограниченията, наложени на Свидетели на Йехова от гръцкото правителство, ефективно ги възпрепятстват да упражняват правото си на свобода на религията. Те твърдят, че що се отнася до законодателството и административната практика, в Гърция тяхната религия не се ползва с гаранциите, предоставени ѝ във всички други държави-членки на Съвета на Европа. Следователно, “плюрализмът, толерантността и ширококомислието, без които не може да има демократично общество”, в Гърция били изложени на сериозна опасност. Те твърдят, че следва да се презюмира – дори и презумпцията да е оборима – че движението Свидетели на Йехова спазва определени морални правила и само по себе си не нарушава обществения ред. Неговата доктрина и обреди спазвали и величаели социалния ред и индивидуалния морал. Следователно, политическите власти трябвало да се намесват само в случай на злоупотреба или извращения на такива доктрини и

² Kokkinakis v. Greece

обреди и намесата следвало да е наказваща, а не превантивна. По-конкретно, тяхното осъждане било проява на гонение, неоправдано и ненужно в едно демократично общество, тъй като било “изфабрикувано” от държавата. Държавата ги принудила да извършат престъпление и да понесат последствията от него, единствено заради техните религиозни вярвания. На пръв поглед невинното изискване за разрешение да се използва място за богослужения било превърнато от проста формалност в смъртоносно оръжие срещу правото на свобода на религията. Определението “мудно”, употребено от Комисията за поведението на министъра на образованието и изповеданията във връзка с тяхната молба за разрешение, било твърде меко. Борбата за оцеляване на определени религиозни общности извън Източноправославната църква, и по-специално тази на Свидетели на Йехова, се водела в условията на намеса и подтисничество от страна на държавата и доминиращата църква, в резултат на което чл. 9 от Конвенцията се бил превърнал в мъртва буква. Тази разпоредба била обект на чести и крещящи нарушения, насочени към премахване на свободата на религия.” В подкрепа на твърденията си жалбоподателите цитират редица примери, разкриващи съществуващата в Гърция практика. Те молят Съда да разгледа оплакванията им в контекста на тези други случаи.

Според правителството, за да реши въпроса за необходимостта от осъждането на жалбоподателите, Съдът следвало първо да разгледа необходимостта от предварително разрешение, за чието съществуване имало исторически съображения. По тяхно мнение, първото предполага второто. Истинската цел на жалбоподателите била не да се оплачат от своето осъждане, а да се борят за премахването на това изискване. Налице били важни основания, свързани с обществения ред, които оправдавали това, че установяването на място за богослужение е подчинено на одобрение от страна на държавата. В Гърция този контрол се прилагал към всички изповедания, иначе би бил противоконституционен и в противоречие с Конвенцията. Свидетели на Йехова не били освободени от изпълнение на законодателните изисквания, които били в сила за цялото население. Правителството твърди, че в Гърция установяването на църква или на място за богослужение често се използва като средство за прозелитизъм, по-специално от Свидетели на Йехова, които извършвали интензивен прозелитизъм и с това нарушавали закона, за който самият Съд е намерил, че е в съответствие с Конвенцията (делото *Кокинакис*). Санкцията, наложена на жалбоподателите, била лека и не била мотивирана от изповядваната от тях религия, а от неподчинението на закона и несъобразяването им с административното производство. Тя била резултат на виновното пренебрегване от страна на жалбоподателите на възможността да прибегнат до съществуващо по гръцкия закон средство за защита. И накрая, правителството обръща внимание на факта, че различни държави-страни по Конвенцията имат законодателства, съдържащи ограничения в тази област, подобни на приетите в Гърция.

Комисията е заключила, че изискването за разрешение, въведено със Закон № 1363/1938 г., може да търпи критика. На първо място, намесата на гръцката православна църква в процедурата повдигала сложен въпрос по т. 2 на чл. 9. Второ, инкриминирането на използването на място за богослужение без предварително разрешение от властите било непропорционално на преследваната законна цел, особено когато, както е в този случай, в основата на осъждането на жалбоподателите лежала мудността на съответните органи.

В своята практика Съдът последователно е оставял на страните-членки свобода на преценка в определени граници, що се отнася до определянето дали и в каква степен съществува необходимост от намеса, но тези граници са предмет на европейски контрол, който обхваща както законодателството, така и решенията по неговото прилагане. Задачата на Съда е да определи дали действията, предприети на национално ниво, са принципно оправдани и пропорционални.

За да определи границите на свободата на преценка в настоящия случай, Съдът трябва да вземе предвид какъв е залогът, а именно необходимостта да се гарантира истински религиозен плурализъм, което е присъщ елемент на понятието за демократично общество (вж. споменатото решение по делото [Кокинакис с/у Гърция](#), стр. 17, § 31). По нататък, на тази необходимост трябва да се придаде значителна тежест при преценката, съобразно т. 2 на чл. 9, дали ограничението е било пропорционално на преследваната законна цел. Ограниченията, наложени със Закон № 1363/1938 г. и указа от 1939 г. върху свободата да се изповядва религия, изискват много подробно и внимателно разглеждане от страна на Съда.

Съдът отбелязва на първо място, че този закон и указът (който се отнася до църкви и места за богослужения, принадлежащи на гръцката православна църква) позволяват широкообхватна намеса от страна на политически, административни и църковни органи в упражняването на религиозната свобода. В допълнение към многобройните формални условия, предписани в чл. 1, ал. 1 и ал. 3 от указа, някои от които предоставят много широка дискреция на полицията, кмета и председателя на районния съвет, на практика съществува възможността министърът на образованието и изповеданията да отлага своя отговор безкрайно – указът не поставя никакъв срок – или да откаже разрешение без обяснения или без да посочи сериозно основание. В това отношение Съдът отбелязва, че указът оправомощава министъра – в частност когато се сравнява броят на подписалите молбата за разрешение с изисквания от указа минимум – да прецени дали въпросната религиозна общност има “действителна нужда” да установи църква. Този критерий може сам по себе си, да съставлява основание за отказ, без да се вземат предвид условията, залегнали в чл. 13, ал. 2 от Конституцията.

Правителството поддържа, че правомощието на министъра да даде или да откаже поискано му разрешение не е дискреционно. Той бил задължен да даде разрешение, ако намери, че са задоволени трите изисквания на чл. 13, ал. 2 от Конституцията, а именно да става въпрос за известна религия, да няма опасност да бъдат нарушени общественият ред или морал и да няма опасност от прозелитизъм.

Съдът отбелязва, че при контрола за законосъобразност на откази за разрешение ВАС е изградил практика, ограничаваща правомощията на министъра в тази област, и отреждаща на местните църковни органи чисто консултативна роля.

Правото на свобода на религията, така както е гарантирано от Конвенцията, изключва всякакво правомощие от страна на държавата да преценява дали религиозните убеждения или средствата за изразяване на такива убеждения са законни. В съответствие с това, Съдът е на становище, че изискването за разрешение по Закон № 1363/1938 г. и указа от 1939 г. е съобразно с чл. 9 от Конвенцията само дотолкова, доколкото е предназначено да позволи на

министъра да провери дали формалните изисквания на тези нормативни актове са удовлетворени.

От представените доказателства и от редицата други случаи, цитирани от жалбоподателите и неоспорени от правителството, е видно, че държавата се е стремяла да използва предоставените ѝ от гореспоменатите разпоредби възможности, за да наложи сурови или даже запретителни условия върху практикуването на религиозни вярвания от определени неортодоксални движения, в частност Свидетели на Йехова. Наистина, ВАС отменя поради липса на основание всеки неоправдан отказ да се даде разрешение, но голямата част от съдебната практика в тази област показва явен стремеж от страна на административните и църковни органи да използват тези разпоредби, за да ограничат дейността на вероизповеданията извън Православната църква.

В настоящия случай жалбоподателите са били преследвани и осъдени за използването на място за богослужение без предварително получаване на разрешенията, изискуеми се по закон. В изложението си правителството отбелязва, че съгласно чл. 1, ал. 1 от Указа разрешение от местния епископ е необходимо само при изграждането и функционирането на църква, а не и на място за богослужение, за каквото се касае в случая. Достатъчна била само молба до министъра, каквато именно са подали жалбоподателите.

Съдът обаче отбелязва, че както прокуратурата на Хераклион при образуването на наказателно производство срещу жалбоподателите, така и наказателният съд на Хераклион като апелативна инстанция, в решението си от 15 февруари 1990 г., изрично са се позовали на липсата на разрешение от епископа, наред с липсата на разрешение от министъра на образованието и изповеданията. Последният, в отговор на пет запитвания от страна на жалбоподателите, отправени в периода от 25 октомври 1983 г. до 10 декември 1984 г., е отговарял, че разглежда техния случай. Доколкото е известно на Съда, до този момент жалбоподателите не са получили изрично решение. Нещо повече, в заседанието пред Съда представител на правителството сам е описал поведението на министъра като несправедливо и го е отдал на трудностите, които същият вероятно е срещнал, при излагането на законосъобразни основания за един изричен отказ на разрешение, или пък на страха му, че може да даде на жалбоподателите повод за обжалване пред ВАС на едно изрично административно решение.

При тези обстоятелства Съдът счита, че правителството не може да се позовава на пропуск на жалбоподателите да се съобразят със законовите формалности, за да оправдае осъждането им. Степента на строгост на наказанието е без значение.

Както и Комисията, Съдът е на мнение, че оспорваната присъда е имала толкова директен ефект върху свободата на религия на жалбоподателите, че не може да се приеме за пропорционална на преследваната законна цел, нито, съответно, за необходима в едно демократично общество. В заключение, налице е нарушение на чл. 9.”³

Във връзка с направеното от жалбоподателите искане за справедливо обезщетение Съдът намира, че те са претърпели неимуществени вреди, но заключението за нарушение на чл. 9 представлява достатъчно обезщетение. Той

³ Решението е единодушно.

постановява държавата да им заплати 4 030 100 драхми за възстановяване на направените разноски.